

Олег Васильович Синегубов

Харківська обласна військова адміністрація
м. Харків, Україна

НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: КРИТЕРІЇ ПОШУКУ ЕФЕКТИВНОСТІ У ПРОЦЕДУРАХ БАНКРУТСТВА

Анотація. Сучасний стан розвитку національної системи відновлення платоспроможності фізичних осіб характеризується неефективністю, а судові процедури, пов'язані з неплатоспроможністю фізичних осіб та фізичних осіб, що здійснюють підприємницьку діяльність, як представників малого та середнього бізнесу підлягають реформуванню, зважаючи на незабезпечення балансу інтересів у їх нормативно-правовому регулюванні. Національна система неплатоспроможності під впливом засад доступності та ефективності правосуддя у відповідних справах вимагає гармонізації із міжнародними стандартами відповідних процедур. Зазначене зумовлює необхідність переосмислення окремих положень законодавства, що регулює процедури банкрутства фізичних осіб з метою їх відповідності сучасним фінансово-економічним реаліям. Метою статті є визначення напрямків підвищення ефективності процедур неплатоспроможності фізичних осіб. В основу дослідження у статті покладено системно-структурний, герменевтичний методологічні підходи, використано порівняльно-правовий метод дослідження, а також методи аналізу та синтезу та інші. У статті автором відстоюється позиція, що чинне нормативно-правове регулювання неплатоспроможності фізичних осіб не відповідає соціально-економічним факторам, не дозволяє гарантувати відповідну інтересам учасників правовідносин ранню реструктуризацію, досудові процедури банкрутства. Крізь призму міжнародного стандарту доступності правосуддя та вимог правової визначеності аналізується застосування окремих норм процесуального права, що регулюють порядок здійснення процедур банкрутства фізичних осіб. Автором проаналізовано та узагальнено правозастосовні аспекти позасудової реструктуризації боргів за споживчими кредитами та кредитами в іноземній валюті, перспективи правового регулювання порядку задоволення вимог кредиторів у межах справи про неплатоспроможність. Обґрунтовується висновок про доцільність впровадження контрольованої державою ранньої реструктуризації боргів, позасудової реструктуризації боргів як системи заходів до відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, спрощений порядок процедур банкрутства, основними характеристиками якого мають стати зниження стигми неплатоспроможності, гарантії доступності судових процедур при загрозі неплатоспроможності, забезпеченні швидкого та гнучкого механізму, перегляд розміру оплати винагороди арбітражного керуючого, пріоритетність економічної реабілітації.

Ключові слова: неплатоспроможність фізичної особи, доступність правосуддя, судова процедура у справі про неплатоспроможність, реструктуризація боргів боржника, закриття провадження у справах про неплатоспроможність.

Oleg V. Sinigubov

Kharkiv Regional Military Administration
Kharkiv, Ukraine

INSOLVENCY OF NATURAL PERSONS: CRITERIA OF SEARCHING FOR EFFECTIVENESS IN BANKRUPTCY PROCEDURES.

Abstract. *The modern state of the development of the national system of natural person's solvency is ineffective, and the legal procedures having to do with the insolvency of natural persons and natural persons who conduct entrepreneurial activity as representative of small and medium business are to be reformed. Affected by the principles of judgment availability and effectiveness, the national insolvency system requires being brought to conformity with the international standards of the corresponding procedures. The above determines the necessity to reconsider certain provisions of law regulating the procedures of natural person's bankruptcy to make them conform to modern financial and economic realia. The aim of the article is to define the directions of improving the effectiveness of the procedures of natural person's insolvency. The research is based on the systemic-structural, hermeneutic and methodological approaches, it uses the comparative-legal method and the methods of synthesis and analysis. The author argues that current legal regulation of natural person's insolvency does not conform with social and economic factors, does not make it possible to guarantee early restructuring, pre-trial bankruptcy procedures that would correspond the interests of the participants. Application of certain legal norms of procedural law that regulate the rules of natural person's bankruptcy procedure are analysed in terms of the international standard of access to justice and the requirement of legal certainty. The author analyses and summarises the law enforcement aspects of the out-of-court restructuring of debts on consumer credits and foreign currency credits and considers the prospects of legal regulation of the procedure of meeting the creditors' demands within insolvency case. The article gives ground for the relevance of implementing early state-guaranteed debt restructuring, out-of-court debt restructuring as a system of measures before starting a procedure in an insolvency case, simplified bankruptcy procedure where lowering the insolvency stigma is to become the main feature, guarantee of access to legal procedures when there is a threat of insolvency, quick and flexible mechanism, reconsideration of the amount of the insolvency officer's fee, priority of economic rehabilitation.*

Key words: *natural person's insolvency, access to justice, legal procedure in an insolvency case, debt restructuring, closing the procedure in an insolvency case.*

ВСТУП

Підписання Угоди про асоціацію Україна-ЄС у червні 2014 року стало ключовою політичною подією в новітній історії України. Угода про асоціацію та зобов'язання України перед МВФ та іншими міжнародними донорами потребують нового законодавства у багатьох різних сферах, серед інших реформ. В результаті за останні кілька років відбулося багато змін, і очікуються подальші реформи. Зокрема, відбувається реформування банківського ринку, розпочато реформу судової системи [1]. Глобальна пандемія, що спричинила додаткові

кризові економічні процеси у сфері правовідносин, пов'язаних із задоволенням вимог за кредитними зобов'язаннями, забезпеченими іпотекою житла, посилила кризу інвестиційного становища України, зважаючи на довготривалу кризу банківської сфери.

Сучасна економіка, заснована на кредитних відносинах, вимагає передбачуваних, прозорих та ефективних механізмів стягнення за вимогами, забезпеченими та не забезпечуваними заставою, поза системи процедур банкрута та у їх межах. Ці системи мають гармоніювати одна з одною за нормативно-правовими та інституціональними характеристиками. З цією метою у 2001 році Світовим банком були розроблені «Принципи для ефективних систем врегулювання неплатоспроможності та захисту прав кредиторів/боржників» як інструмент, що допомагає країнам в їхніх зусиллях з оцінки та вдосконалення найважливіших аспектів законодавства про банкрутство і відповідної інституційної бази, що з кожним роком набував свого удосконалення. У 2005 році був представлений проект ефективної системи управління кредитними ризиками, що дозволяють реструктурувати або погашати проблемні кредити. Відповідна система залежить від наявності надійних і передбачуваних правових механізмів. Якщо проблемні активи або інші фактори підривають життєздатність банку, або якщо економічні умови призводять до системної кризи, системи захисту прав кредиторів і неплатоспроможність набуває особливої актуальності [2].

Оскільки за даними Світового банку більше 60% зайнятих у приватному секторі в усьому світі складають малі та середні підприємства (далі – МСП), задоволення їх неплатоспроможності є важливим фактором для економічного росту, потребує економічно ефективного та швидкого відновлення неплатоспроможності з метою успішної реструктуризації або виходу з ринку. Системи банкрутства, які не визнають цих проблем, є занадто дорогими або бюрократичними, а додаткові зовнішні та глобальні фактори, пасивність кредиторів, поєднання особистих та ділових боргів боржника ускладнює відновлення їх платоспроможності. Це стало однією з причин поряд із глобальною пандемією, яка зумовила вирішення проблеми МСП у принципах неплатоспроможності робочою групою Світового банку [3; 4]. Окрема увага Світовим банком приділялась процедурам неплатоспроможності фізичних осіб. Основною метою його звіту стало надання вказівок щодо характеристик ефективного режиму неплатоспроможності фізичних осіб, а також щодо можливостей та проблем, які виникають у процесі розробки відповідного режиму [5]. Для України особливо актуальним у цьому аспекті є споживче банкрутство.

Світовий банк відзначив, що неплатоспроможність мікро-, малих та середніх підприємств (далі – ММСП) та фізичних осіб характеризується низкою певних специфічних проблем. У кредиторів не достатньо стимулів вести справи з такими боржниками, для ведення справ у ММСП та фізичних осіб не вистачає ресурсів для відшкодування витрат, пов'язаних із процедурою банкрутства. Мікро- та мале

підприємство зазвичай фінансується за рахунок поєднання корпоративних та особистих коштів, що може привести до тяжких наслідків для підприємців та їхніх сімей у випадку неплатоспроможності, та отримання соціального клейма.

Процедури банкрутства за новітнім законодавством були предметом досліджень з теоретичного та практичного боку багатьма дослідниками та практиками, серед яких Л. Гарник, Л. Грабован, В. Джунь, С. Жуков, М. Лукашук, В. Погребняк, Б. Поляков, О. Подцерковний, П. Пригуза, В. Радзвилюк, Б. Ратушна та ін. Результатами досліджень стали висновки про непослідовне правове регулювання неплатоспроможності, наявність значних прогалин у регулюванні певних правовідносин, що тягне неефективність процедур банкрутства, порушення вимог правової визначеності. Зокрема, предмет дослідження правників складала судовий контроль у процедурах банкрутства фізичних осіб [6], споживче банкрутство, складності та вартість процедур [7, с. 175] закриття провадження у справі про банкрутство фізичної особи [8], права кредиторів на подання заяви про банкрутство фізичної особи, обґрунтованість розміру винагороди арбітражного керуючого та необхідність сплати судового збору, визначення обсягу поняття членів сім'ї боржника, підстави для відкриття провадження у справі [9; 10; 11].

Водночас на національному доктринальному рівні не узагальнено проблеми та не запропоновано пропозицій з удосконалення законодавства, пов'язаних з доступністю процедур відновлення платоспроможності та особливостями процедур банкрутства для фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців як представників мікро- та малого бізнесу з позиції передбачуваності та простоти процедури. Залишається відкритим питання щодо підстав та критеріїв розмежування споживчих та підприємницьких боргів фізичної особи, яка здійснює господарську діяльність у відповідній формі. У зв'язку із вищезазначеним метою статті є визначення напрямків підвищення доступності та ефективності процедур неплатоспроможності фізичних осіб.

1. МЕТОДИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Відповідно до поставленої мети дослідження засновано на інтегрованому методологічному підході, що включає герменевтичний, структурно-функціональний, системно-функціональний, під час якого використано низку взаємопов'язаних методів, що доповнюють один одного. Підхід полягає у вивченні способів правового регулювання процедур неплатоспроможності фізичних осіб через критерії пошуку балансу інтересів, що реалізуються у процедурах банкрутства, що становить системо-утворюючий фактор побудови дослідження. Історичний та порівняльний методи використано для вивчення процесу становлення та розвитку принципів правового регулювання відновлення платоспроможності фізичних осіб.

Методи системного аналізу та синтезу дозволили поступово виявити внутрішню сутність та вплив процедур банкрутства фізичних осіб на забезпечення легі-

тимних очікувань їх учасників та публічні інтереси, враховуючи кризові процеси фінансово-економічного характеру у державі. З цією метою виявлена їх роль у системі в цілому. Використано спеціальні юридичні методи тлумачення правових положень, які визначають концепт, засади та функціонування процедур неплатоспроможності. Здійснено аналіз правозастосовних актів, який дозволив виявити розбіжності та непослідовність у нормативно-правовому регулюванні банкрутства на національному рівні, відсутність єдності застосування відповідних положень у судовій практиці.

Проаналізовано інституційні, процесуальні та суб'єктивні фактори, які впливають на доступність процедур банкрутства для фізичних осіб. Структурно-функціональний аналіз дозволив визначити правовідносини, у межах яких існує значний ризик для неплатоспроможності, а також процесуальні засоби, які не сприяють ефективності процедур банкрутства загалом. У статті проаналізовано нормативно-правове регулювання досудової реструктуризації боргів фізичної особи, які виникли зі споживчих правовідносин, судову практику господарських судів, зокрема, й висновки щодо застосування норм права, що регулюють процедури неплатоспроможності, викладені у постановках Верховного Суду.

У дослідженні використовуються логічне узагальнення та наукове абстрагування, за допомогою яких проводиться аналіз соціальних процесів, їх взаємозв'язок із механізмом процедур неплатоспроможності в Україні. Метод моделювання дозволив отримати висновки щодо пропозицій регулювання процедур неплатоспроможності фізичних осіб на засадах спрощених процедур.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

МВФ визначив, що на рівні окремої держави особливий режим регулювання банкрутства для ММСП та фізичних осіб може виникнути з кількох причин, враховуючи державну політику щодо захисту прав споживачів, зокрема, порядок споживчого кредитування. Оскільки звіт МВФ насамперед стосувався тлумачення законодавства про неплатоспроможність суб'єктів, які мають найбільший вплив на економіку країни, не висловлювались переваги щодо того, чи мають фізичні особи підпадати під особливий режим чи планувати такий режим [12, с. 19]. Значний період часу на національному рівні певні особливості не були враховані, що згодом було вирішено, та чинним законодавством врегульовано відповідні правовідносини. Статус та особливості процедури банкрутства мікро- та малого підприємництва, що представлено як фізичні особи-підприємці, та фізичних осіб є політичним рішенням кожної держави, що має враховувати відповідний національний контекст, а загальні принципи ефективного банкрутства застосовуються, якщо вони прямо не замінені спеціальними принципами. Водночас наявність та подальше удосконалення відповідних спеціальних положень є необхідним, що зумовлено виявленими правозастосовними проблемами під час апробації положень Кодексу України з процедур банкрута [13] з часу набрання ним чинності.

Державам надано право передбачити окремий та спрощений режим неплатоспроможності ММСП та фізичних осіб, який традиційно притаманний розвиненим країнам [9]. Водночас Світовий банк наголошує, що ефективні системи неплатоспроможності для них мають гарантувати доступність та заохочення кредиторів та боржників до використання позасудових процедур реструктуризації, змішаних і спрощених судових процедур банкрутства. Спрощені процедури мають супроводжуватись меншими формальностями та витратами, можуть доповнюватися зручними формулярами, доступними через Інтернет. Законодавством мають установлюватися чіткі критерії того, які суб'єкти мають право користуватися спрощеними процедурами, що ґрунтуються на зниженій стигмі, пов'язаній із неплатоспроможністю, забезпеченні швидкого та гнучкого механізму її відновлення та/або реорганізації бізнесу, сприянні новому старту життєздатних ММП, які опинились у стані неплатоспроможності, ефективній ліквідації нежиттєздатних одиниць [14, с. 4]. Водночас Світовий банк зазначив, що пріоритетним для фізичних осіб є їх «економічна реабілітація». Зважаючи на глобальні кризові процеси, Світовий банк рекомендував розробити механізми надання допомоги ММП на ранніх етапах фінансових ускладнень, підвищити фінансову та управлінську грамотність серед власників ММП, забезпечити заходи для зменшення «клейма неплатоспроможності», розширення доступу до кредитів [15, с. 8, 15].

У зв'язку з досліджуваною проблемою ефективності процедур неплатоспроможності фізичних осіб маємо окремо звернути увагу на актуальність державної політики мікрофінансування та погашення боргів за кредитами, отриманими в іноземній валюті під заставу житла, а також кредитами під заставу житла, місце знаходження якого є територія проведення антитерористичної операції. Саме у цих правовідносинах боржники-фізичні особи можуть опинитись або знаходяться у стані стійкої неплатоспроможності, та за критеріями, визначеними КУЗПБ, мають право подати заяву про визнання банкрутом. Примітним є те, що, на відміну від законодавства інших країн, національне не передбачає право кредиторів порушити справу про банкрутство фізичної особи. Утім характерним для режимів, де існує відповідне право кредиторів, питома вага справ про банкрутство відкривається за ініціативою боржника.

Аналіз національної судової практики інституту неплатоспроможності фізичних осіб та відновлення платоспроможності боржників за кредитами, отриманими в іноземній валюті під заставу житла, свідчить про непрозорі умови та критерії реструктуризації за спеціальними положеннями [16; 17]. До цього часу відповідною процедурою скористалась не велика кількість валютних позичальників та затверджено невелику кількість планів реструктуризації. Мораторій на накладення стягнення на майно громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті [18], залишив більшість позичальників в очікуванні подальших пільг, водночас передбачивши спеціальні умови банкрутства відповідних позичальників у Перехідних положеннях КУЗПБ.

Відповідні положення обумовлюють вирішення на національному рівні проблем доступності процедур банкрутства фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців як представників ММП у розумінні міжнародних організацій.

До аналізу доступності у межах цих правовідносин, враховуючи міжнародне тлумачення цієї категорії, маємо підійти диференційовано. Зважаючи на позиції міжнародних організацій та судову практику ЄСПЛ, зміст поняття доступності характеризують наступні чинники: інституційні складають територіальну доступність, відкритість інформації про процедуру та суд, стабільність судової системи та законодавства; доступність механізмів перегляду судових рішень; організаційно-правові визначаються темпоральними показниками, доступністю правової допомоги, зрозумілістю та передбачуваністю процедури, помірністю судових витрат. Проведені опитування, здійснені автором та іншими правниками свідчать, що найбільші перешкоди доступу до правосуддя складають для фізичних осіб складність процедури, недотримання строків та фінансовий чинник [19, с. 141].

Чинний КУЗПБ не передбачає можливості відстрочення та розстрочення винагороди арбітражного керуючого, а відповідний розмір стає одним із факторів складності доступу до правосуддя. Авансування винагороди арбітражного керуючого на три місяці не обмежує витрати, з цим пов'язані, оскільки процедура банкрутства провадиться значно довше, що покладає на фізичну особу ще більший фінансовий тягар. Поряд із цим, враховуючи складність процедури, фізична особа буде потребувати правової допомоги. Відповідно до положень Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [20] такою допомогою у справах про банкрутство може скористатися невелика група фізичних осіб.

Враховуючи складність фінансової ситуації, в якій знаходиться боржник, доступність процедур неплатоспроможності має визначатись не лише витратами, які особа має понести у зв'язку з процедурами банкрутства, а й можливістю скористатись певною альтернативою на більш ранньому етапі, оскільки доступність альтернативних способів захисту прав є важливим показником дотримання конвенційних прав за розширеною концепцією тлумачення доступності правосуддя [21]. Зокрема, йдеться про розробку для фізичних осіб процедур, подібних до санації до відкриття провадження у справі та чітке визначення критеріїв застосування підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. Положеннями п. 4 ч. 2 ст. 115 КУЗПБ, визначено, що можуть існувати інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності). Верховний Суд з цього приводу висловив позицію, що перелік підстав для відкриття провадження у справі про банкрутство фізичної особи, визначений ч. 2 ст. 115 КУЗПБ, не є вичерпним, оскільки у п. 4 ч. 2 цієї статті передбачено можливість існування інших обставин – загрози неплатоспроможності. При цьому право боржника звернутись із заявою про відкриття проваджен-

ня у справі про неплатоспроможність не залежить від наявності всіх підстав, передбачених ч. 2 ст. 115 КУзПБ. Підстава для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у кожному конкретному випадку має визначатись місцевим судом з урахуванням поданої боржником заяви та доданих до неї доказів на підтвердження настання обставин, що підтверджують неплатоспроможність фізичної особи (на момент звернення до суду з відповідною заявою) або загрозу її неплатоспроможності. Також важливою є позиція щодо вирішення питання обґрунтованості заяви боржника у підготовчому засіданні, відповідність вимогам до її форми та змісту відповідно до КУзПБ та з'ясування на підставі поданих боржником доказів наявності підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, визначених ч. 2 ст. 115 КУзПБ [22].

Європейський парламент надав рекомендації з впровадження у національні правові режими неплатоспроможності ранньої реструктуризації, яка є фінансово більш доступною, яка на національному рівні не характеризується передбачуваністю та залишилась поза ефективним державним контролем, незважаючи на її важливість у межах публічних інтересів [6]. Метою ранньої реструктуризації є запобігання банкрутству, а засобами її забезпечення мають бути гарантії держави у переговорах щодо розроблення плану реструктуризації, зокрема, шляхом призначення відповідного фахівця [23]. У цьому аспекті позасудова процедура банкрутства для фізичних осіб з ознаками неплатоспроможності або її ймовірності, що мала б здійснюватися під юрисдикцією господарського суду та з залученням арбітражного керуючого або кризового менеджера з більш помірними витратами, мала б значну ефективність. Добросовісний боржник повинен мати гарантії, що він буде почутий та йому буде надано неформальну можливість реструктуризувати свою заборгованість.

Відсутність позасудового порядку врегулювання неплатоспроможності фізичних осіб, за виключенням справ валютних позичальників, робить процедуру банкрутства для фізичних осіб непомірно обтяжливою. Неможливість відкриття справи за ініціативою кредиторів свідчить про незабезпечення інтересів та легітимних очікувань потенційних конкурсних кредиторів. Відповідні положення стають вкрай актуальними у межах проблематики, яка була викликана національною фінансовою кризою, а потім кризою національної банківської системи та пов'язана із кредитами в іноземній валюті.

Міжнародними організаціями відзначалась непомірна тривалість процедур банкрутства фізичних осіб та ММСП, що передбачені на національному рівні. Європейський парламент відзначив, що невинуватена тривалість процедур реструктуризації, неплатоспроможності та погашення боргів у кількох державах-членах є важливим фактором, що викликає низькі показники стягнення та стримує інвесторів від ведення бізнесу в юрисдикціях, де процедури ризикують зайняти занадто багато часу та бути надмірно дорогими. Відповідно до п. 17 Директиви 2019/1023 Європейського парламенту МСП та ММП (ММСП) мають більшу

ймовірність погашення боргів, ніж реструктуризації, оскільки вони мають нести непропорційно вищі витрати, ніж великі підприємства. Опиняючись в ситуації ускладненої платоспроможності ці суб'єкти не мають необхідних ресурсів, для подолання складностей, пов'язаних з додатковими витратами на реструктуризацію у межах процедури банкрутства, скористатися перевагами більш ефективних процедур реструктуризації, доступних лише в деяких державах-членах. На національному рівні рекомендується розробити та оприлюднити типові плани реструктуризації, які будуть адаптовані до потреб та особливостей фізичних осіб, ММСП.

Відповідно до п. 24 Директиви порядок реструктуризації має бути доступним для боржників, особливо для фізичних осіб має забезпечуватись можливість подолання неплатоспроможності на ранній стадії, коли здається ймовірним, що їхня неплатоспроможність може бути попереджена та для фізичних осіб-підприємців дасть можливість забезпечення життєздатності бізнесу [23].

У цьому аспекті ще раз звернемо увагу на проблеми, пов'язані з іпотечним кредитуванням житла в іноземній валюті, коли державою були передбачені правові засоби реструктуризації відповідних боргів фізичних осіб, що спричинило подовження банківської кризи. І хоча відповідний механізм не був послідовним, наявність цих заходів продемонструвала занепокоєння держави та намагання передбачити правові засоби, які не виявились ефективними. Наявність мораторію у цьому аспекті не можна оцінити однозначно, оскільки йде мова про забезпечення права на мирне володіння майном відповідно до ст. 1 протоколу 1 Конвенції, що визначає легітимні очкування кредитора як елемент правової визначеності на отримання активу, яке непропорційно обмежувалось.

Науковці пропонували заборону законодавчого втручання у право на мирне володіння майном поширити не лише на випадки, коли держава або державні органи є сторонами у справі, але й на випадки законодавчого втручання держави в цивільно-правові (приватно-правові) відносини шляхом звільнення однієї сторони від виконання своїх зобов'язань або цивільно-правової відповідальності без згоди іншої сторони. Досить вагомим у практиці мораторіїв став Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» [24]. Утім Конституційного Суду України цей закон визнав таким, що відповідає Конституції [25; 26, с. 138].

Висловлюється й протилежна позиція, відповідно до якої права вимоги, які підпадають під дію відповідних мораторіїв, підтверджені остаточними судовими рішеннями, є майном (*possession*) за змістовним тлумаченням ст. 1 Першого протоколу до Конвенції. Мораторії на стягнення є поширеною підставою тривалого та масового невиконання судових рішень. А виконання судового рішення, що інтерпретується ЄСПЛ у справі «Бурдов проти Росії» [27], є невід'ємною частиною «судового процесу» у розумінні ст. 6 Конвенції [28; 29; 30]. Водночас ці права можуть підпадати під обмеження, встановлені законом. Власне, аналогічний під-

хід мав і Конституційний Суд України, який відображено у вищезазначеному рішенні по справі про мораторій на примусову реалізацію майна [31, с. 6]. Зазначені положення свідчать про складні обставини, коли для визначення ступеню обмеження права на законодавчому рівні необхідно визначити баланс приватних та публічних інтересів при такій гострій їх конкуренції, враховуючи їх значення для економічної ситуації та інвестиційного клімату країни.

23 вересня 2021 р. припинив дію мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті. Умовами реструктуризації кредитів в іноземній валюті змогли скористатись не більше 3% позичальників [32]. Після зняття мораторію банки звертають стягнення на підставі іпотечного застереження, що було внесено в договір іпотеки при його укладанні. І хоча мораторій на задоволення вимог кредиторів за валютними кредитами за позицією Верховного Суду розповсюджувався й на позасудові способи звернення стягнення [33], кредитори нехтували цим положенням, що свідчить про те, що держава не гарантувала чіткі та ефективні механізми ранньої реструктуризації.

Законопроектom № 6075 запропоновано продовжити дію Закону України «Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті до прийняття спеціального Закону щодо реструктуризації споживчих кредитів в іноземній валюті», але не більше ніж на рік з дня його опублікування до прийняття спеціального порядку [34]. Його положення мають ураховувати баланс приватних та публічних інтересів у цих правовідносинах, але є очевидним негативний вплив цього подовження на банківську систему та опосередковано на бюджетну.

Водночас чинне законодавство передбачає особливості процедур банкрутства для валютних позичальників фізичних осіб. У п. 5 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ застосовуються судом протягом п'яти років з дня введення в дію КУзПБ, а провадження у справі про відновлення платоспроможності фізичних осіб здійснюється за наявності наступних умов: заборгованість фізичної особи виникла до дня введення в дію КУзПБ за кредитом в іноземній валюті, який забезпечений іпотекою квартири або житлового будинку, що є єдиним місцем проживання сім'ї боржника. Відповідно до ч. 6 ст.131 КУзПБ, до складу ліквідаційної маси не включається житло, яке є єдиним місцем проживання сім'ї боржника (квартира загальною площею не більше 60 квадратних метрів або житловою площею не більше 13,65 квадратного метра на кожного члена сім'ї боржника чи житловий будинок загальною площею не більше 120 квадратних метрів) та не є предметом забезпечення, а також інше майно боржника, на яке згідно з законодавством не може бути звернено стягнення.

Судова практика свідчить про наявність формалізму при здійсненні реструктуризації заборгованості фізичної особи, що здійснюється за процедурою неплатоспроможності. При перегляді Верховним Судом постанови Південно-західного апеляційного господарського суду встановлено, що місцевим господарським судом

неодноразово відкладався розгляд справи з поважних причин, внаслідок чого остаточний склад кредиторів судом було затверджено після спливу 120-денного строку. Суди не зважали на обставини, що свідчать про об'єктивну неможливість зборів та був проявлений надмірний формалізм та непропорційність між застосованими засобами та поставленою метою, та реструктуризація боргів боржника залишилась невикористаною [35].

Для проведення зборів кредиторів фізичної особи існує проблема, про наявність якої свідчить судова практика, яка викликана положенням абз. 4 ч. 3 ст. 48 КУзПБ, відповідно до якого збори кредиторів проводяться за місцезнаходженням боржника. Спеціальних положень у IV Книзі не встановлено. Крім того, використано спеціальний термін «місцезнаходження», притаманний для юридичних осіб. Відповідно до ч. 1 ст. 29 Цивільного кодексу України (надалі за текстом – ЦК України) [36] місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово. Згідно зі ст. 30 Конституції України не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи інакше як за вмотивованим рішенням суду. Невідкладні випадки для проникнення у житло відсутні визначені законодавством. Фізична особа має право відмовитись від зборів за її місцем проживання, враховуючи різні особисті та побутові питання, неможливість організації та проведення зборів кредиторів боржника за місцем проживання боржника, що не обов'язково може свідчити про її недобросовісність, враховуючи актуальну ситуацію, пов'язану з пандемією. Відсутність вмотивованої ухвали суду для проникнення у житло фізичної особи для проведення зборів стає перешкодою для їх проведення. У межах дотримання вимог пропорційності втручання у права особи, проведення зборів кредиторів за місцем проживання боржника можливе лише на підставі його письмової згоди, наданої до суду, а відмова у межах чинного правого регулювання зумовлює арбітражного керуючого та кредиторів разом із боржником погоджувати місце проведення зборів.

Актуальною проблемою для боржників-фізичних осіб, щодо яких було відкрито провадження у справі про банкрутство до введення у дію КУзПБ, стає доступність реструктуризації. Крім того, маємо зазначити про невизначеність положень законодавства про розмежування боргів фізичної особи як споживача та як суб'єкта господарської діяльності.

Чинне законодавство про банкрутство у межах вимог доступності відповідних процедур для фізичних осіб має прогалини та не характеризується передбачуваністю, що стосується підстав закриття провадження у справі. Відповідні підстави передбачені у ст. 90 КУзПБ, яка застосовується щодо фізичних осіб з урахуванням Книги IV КУзПБ. Суд закриває провадження у справі на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство (до та після визнання боржника банкрутом), якщо затверджено звіт керуючого санацією або ліквідатора в порядку, передбаченому КУзПБ (п. 5 ч. 1 ст. 90), а також після визнання боржника банкрутом, якщо до боржника після офіційного оприлюднення оголошення про відкриття проваджен-

ня у справі про його банкрутство не висунуто вимог (п. 6 ч. 1 ст. 90). У випадку незаявлення вимог кредиторів відповідні положення судами застосовуються неоднозначно.

Об'єктом процедури банкрутства (неплатоспроможності) борги боржника, погашення яких відбувається у межах санації, ліквідації (реструктуризації боргів боржника, погашення боргів боржника). У разі незвернення кредиторів з грошовими вимогами до боржника у суду не має процесуальної можливості перейти до стадії санації або ліквідації, зважаючи на неможливість об'єктивно встановити розмір заборгованості, а також засади диспозитивності.

Зокрема, суди зазначають про наявність змістовної колізії між п. 5 та п. 6 ч. 1 та ч. 2 ст. 90 КУзПБ щодо стадій провадження, де можливе закриття провадження. Закриття провадження у справі у зв'язку з затвердженням звіту ліквідатора можливе лише після визнання боржника банкрутом, а у зв'язку з незверненням кредиторів з вимогами до боржника – лише до визнання боржника банкрутом. Ґрунтуючись на цьому, апеляційний господарський суд усунув колізію шляхом системного тлумачення ст. 90 КУзПБ, розділів II, III, IV Книги третьої КУзПБ відповідно до якого застосовування п. 6 ч. 1 ст. 90 КУзПБ, можливо лише до визнання боржника банкрутом.

Суди, закриваючи провадження у справі у зв'язку з обставинами, визначеними п. 6 ч. 1 ст. 90 КУзПБ, зазначають, що мають застосуватись наслідки, передбачені ч. 4 ст. 90 КУзПБ для п.п. 4–6 ч. 1 ст. 90 КУзПБ, та в ухвалі про закриття провадження у справі має бути зазначено, що вимоги конкурсних кредиторів, які не були заявлені в установлений законом строк або були відхилені господарським судом, вважаються погашеними, а виконавчі документи за відповідними вимогами визнаються такими, що не підлягають виконанню [37].

Відповідне тлумачення положень КУзПБ підтримано й Господарським судом Чернігівської області у справа №927/289/21, який зазначив: оскільки кредитори з грошовими вимогами до боржника не звернулись, провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи підлягає закриттю на підставі п. 6 ч. 1 ст. 90 КУзПБ. Вимоги конкурсних кредиторів, які не були заявлені в установлений КУзПБ строк вважаються погашеними, а виконавчі документи за цими вимогами визнати такими, що не підлягають виконанню [38].

Невизначеною є ситуація у тих випадках, коли у справі наявний лише заставний кредитор, який не пред'явив вимог до боржника протягом встановленого законом строку. Господарський суд міста Києва у справі №910/15343/20, незважаючи на ту обставину, що заставний кредитор протягом більше 6 місяців не вступив у справу, визнав боржника банкрутом та ввів процедуру погашення боргів, але провадження у справі не закрит [39].

Проблеми правозастосування виникають у випадку смерті фізичної особи, щодо якої порушено провадження у справі про банкрутство. КУзПБ відповідна підстава не передбачена. Якщо звернутись до субсидіарного застосування поло-

жень ГПК України, то відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 231 цього Кодексу підставою закриття провадження у справі є смерть фізичної особи або оголошення її померлою, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва. Крім того, п. 9 ч. 1 ст. 90 КУзПБ, який визначає інші підстави закриття провадження у справі про банкрутство, застосовується до визнання боржника банкрутом, зважаючи на положення ч. 2 ст. 90 КУзПБ. Відповідно до правової позиції Верховного Суду, висловленій у справі №5023/1704/12, суд має з'ясувати чи допускають спірні правовідносини правонаступництво. Між тим суди попередніх інстанцій усунулись від дослідження відповідних обставин із наданням їм відповідної правової оцінки.

Встановлення фактичних обставин, які мають значення для вирішення питання про наявність або відсутність підстав для закриття провадження у цій справі, – щодо того, чи допускають спірні правовідносини правонаступництво та щодо особи правонаступника тощо, а також призвело до постановлення незаконної ухвали суду першої інстанції, що перешкоджають подальшому провадженню у цій справі [40].

Наявність зазначених вище колізій свідчить про порушення вимог правової визначеності як елементу верховенства права, якому має відповідати господарське судочинство. Положення законодавства мають бути сформульовані достатньо чітко для передбачуваного правозастосування. Норма не може розглядатись як «право», якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю таким чином, щоб громадянин мав змогу передбачити, які наслідки може потягнути вчинена дія («Олссон проти Швеції», п. 61) [41]. Особливого значення ці положення набувають у сфері здійснення правосуддя з точки зору спеціально дозвільного способу правового регулювання, що притаманний процесуальним галузям права. Відповідно повноваження суду мають бути прямо визначені нормами процесуального права з метою недопустимості суддівського свавілля та відмові у правосудді, що є порушенням права на справедливий розгляд справи відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції.

Відповідно до законопроекту №4409 ст. 90 КЗуПБ запропоновано викласти в редакції, якою провадження у справі може бути закрито «у зв'язку зі смертю, оголошення померлим або визнання безвісно відсутнім боржника – фізичної особи» [42]. До цього законотворчого положення належить підійти критично, враховуючи й сутність процедур неплатоспроможності, й світову практику регулювання відповідних процедур, відповідно до яких провадження закриттю не підлягає, оскільки задоволення вимог кредиторів залишається пріоритетним. Відповідно до ч. 17 ст. 39 чинної редакції КУзПБ провадження у справі про банкрутство юридичної особи не підлягає зупиненню. Щодо фізичних осіб відповідні положення не передбачені, що дає підстави для застосування положень ГПК України щодо зупинення провадження у справі.

Закриття провадження у справі про банкрутство фізичної особи у зв'язку зі смертю боржника, який визнаний або не визнаний банкрутом, не має передбача-

тись законодавством та не може застосовуватись, враховуючи викладені й вище положення, й тезу про те, що легітимні очкування кредиторів, які заявили та підтвердили свої вимоги у межах відповідної справи, мають бути захищені. Ліквідаційна (конкурсна) маса має пріоритет перед спадковою, тому після визначення останньої всі спори щодо майна фізичної особи-боржника, що й передбачено положеннями ч. 2 ст. 7 КУЗПБ, мають вирішуватись у межах справи про банкрутство.

ВИСНОВКИ

Враховуючи значний вплив неплатоспроможності фізичних осіб на сучасному етапі на стабільність банківської системи держави, процедури неплатоспроможності фізичних осіб відіграють важливу роль у межах засобів забезпечення фінансово-економічного становища у державі та привабливості її інвестиційного клімату. Відповідні процедури на національному рівні мають характеризуватись більшою передбачуваністю та доступністю для фізичних осіб. Із урахуванням міжнародних принципів відновлення платоспроможності, розроблених для фізичних осіб та ММСП, стандартів доступності правосуддя основними напрямками, які визначають їх удосконалення, має бути впровадження контрольованої державою ранньої реструктуризації боргів, позасудової реструктуризації боргів як системи заходів щодо відновлення платоспроможності боржника-фізичної особи до відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, що має включати передбачуваний механізм, спрощений порядок, основними характеристиками якого має бути зниження стигми неплатоспроможності, гарантії доступності судових процедур при загрози неплатоспроможності, забезпеченні швидкого та гнучкого механізму відновлення платоспроможності, перегляд розміру та порядку оплати винагороди арбітражного керуючого, пріоритетність економічної реабілітації, можливість розмежування особистих, споживчих та підприємницьких боргів. Чинний порядок здійснення процедур відновлення платоспроможності потребує удосконалення з огляду на забезпечення доступності правової допомоги, чітких критеріїв застосування підстав для відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, перегляд порядку та розміру авансування оплати винагороди арбітражного керуючого, забезпечення передбачуваності застосування процесуальних засобів, пов'язаних із рухом справи у випадку незаявлення кредиторами вимог, смерті боржника-фізичної особи під час провадження у справі. Додатковими перспективними та актуальними напрямками дослідження процедур неплатоспроможності фізичних осіб є: впровадження альтернативних способів врегулювання неплатоспроможності фізичних осіб; розробка порядку здійснення процедур банкрутства у зв'язку зі смертю боржника під час провадження у справі про неплатоспроможність, а також можливість відкриття провадження у справі про неплатоспроможність після його смерті.

Наукова цінність статті визначається тим, що висновки та результати, отримані на підставі узагальнення міжнародних принципів та аналізу процедур неплатоспроможності фізичних осіб за грошовими зобов'язаннями різного характеру, можуть скласти основу для реформування відповідних процедур з метою підвищення їх ефективності та забезпечення доступності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Doing business in Ukraine: overview. *Practical Law*. 2020. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-007-1187?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-007-1187?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true) (дата звернення: 21.09.2021).
- [2] Принципы построения эффективных систем несостоятельности и защиты прав кредиторов. Переработанный проект. 21.12.2005. *Всемирный банк*. URL: http://www.oau.ru/_upimg/0427C5D61D50B36B17A903774DDB6E77_principles05.pdf (дата звернення: 11.09.2021).
- [3] The world bank principles for effective insolvency and creditor/debtor regimes. International Bank for Reconstruction and Development. 2021. *The World Bank*. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35506/Principles-for-Effective-Insolvency-and-Creditor-and-Debtor-Regimes.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 15.09.2021).
- [4] Core Principles of an Effective Insolvency System. 2020. *EBRD*. URL: <https://www.ebrd-restructuring.com/storage/uploads/documents/8edb2683435d751e8c5a7be08ad85b43.pdf> (дата звернення: 17.08.2021).
- [5] Report on the Treatment of the Insolvency of Natural Persons. Insolvency and Creditor/Debtor Regimes Task Force. 2014. *The World Bank*. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/btstream/handle/10986/17606/ACS68180WP0P120Box0382094B00PUBLIC0.txt?sequence=2&isAllowed=y> (дата звернення: 20.08.2021).
- [6] Мендичев Д. В. Судовий контроль у процедурі банкрутства фізичних осіб. *Судебно-юридическая газета*. 5 серп. 2021. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/210044-sudoviy-kontrol-u-protseduri-bankrutstva-fizichnikh-osib-denis-mandichev-cuddya-gospodarskogo-sudu-kiyeva> (дата звернення: 07.09.2021).
- [7] Лукашук М. Правове регулювання банкрутства фізичних осіб на підставі Кодексу України з процедур банкрутства. *Застосування норм Кодексу України з процедур банкрутства*: зб. наук. статей / за заг. ред. С. В. Жукова. Київ : Алерта, 2019. С. 174–181. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Jukov_Zbirka_Bankrut_v2_191007_out.pdf (дата звернення: 08.07.2021).
- [8] Савченко А. С. Смерть фізичної особи-боржника як підстава для закриття провадження у справі про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 109–113. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8455/Smert%20fizychnoi%20osoby_Savchenko_2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 14.05.2021).
- [9] Загоруй Л. М. Банкрутство фізичної особи – не підприємця. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 1 (89). С. 204–212. URL: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.89.204-212> (дата звернення: 15.08.2021).
- [10] Бутирська І. А. Банкрутство фізичних осіб: проблеми теорії та практики. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 89–95.

- [11] Ратушна Б. П., Гасцька-Колотило Я. З. Правове регулювання банкрутства фізичної особи на підставі Кодексу України з процедур банкрутства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 1. С. 92–94.
- [12] Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 11.10.2021).
- [13] Orderly & Effective Insolvency Procedures Key Issues Legal Department. 1999. *International Monetary Fund*. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/orderly/#liquid> (дата звернення: 17.07.2021).
- [14] Основные принципы ЕБРР, касающиеся эффективной системы урегулирования дел о несостоятельности. 2021. *Европейский банк реконструкции и развития*. URL: <https://www.ebrd.com/legal-reform/ebdinsolvency-coreprinciples-russian.pdf> (дата звернення: 13.09.2021).
- [15] Principles for effective insolvency and creditor/debtor regimes. 2021. *International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank*. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35506/Principles-for-Effective-Insolvency-and-Creditor-and-Debtor-Regimes.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 15.08.2021).
- [16] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо споживчих кредитів, наданих в іноземній валюті : Закон України від 13.04.2021 № 1381-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t211381?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01 (дата звернення: 05.07.2021).
- [17] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реструктуризації зобов'язань за кредитами в іноземній валюті та адаптації процедур неплатоспроможності фізичних осіб : Закон України від 13.04.2021 № 1382-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t211382?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01 (дата звернення: 05.07.2021).
- [18] Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті : Закон України від 03.06.2014 № 1304-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1304-18#Text> (дата звернення: 18.07.2021).
- [19] Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : монографія. Харків : Право, 2008. 304 с.
- [20] Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#n85> (дата звернення: 21.09.2021).
- [21] Комаров В. В., Цувіна Т. А. Міжнародний стандарт доступності правосуддя та предмет цивільного процесуального права. *Вісник АПН України*. 2021. № 3. С. 197–207.
- [22] Постанова Верховного суду від 17.06.2021 у справі № 926/2987-6/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97854700> (дата звернення: 01.08.2021).
- [23] Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj> (дата звернення: 27.09.2021).
- [24] Про введення мораторію на примусову реалізації майна : Закон України від 29.11.2001 № 2864-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2864-14#Text> (дата звернення: 04.09.2021).

- [25] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» (справа про мораторій на примусову реалізацію майна) від 10.06.2003 № 11-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-03#Text> (дата звернення: 20.09.2021).
- [26] Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : монографія Харків : Право, 2010. 256 с.
- [27] Case of Burdov v. Russia (No. 2) (Application No. 33509/04): Judgment, 15.01.09. *The European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90671> (дата звернення: 29.09.2021).
- [28] Case of Voytenko v. Ukraine (Application No. 18966/02): Judgment, 29.06.2004. *The European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-61855&filename=001-61855.pdf&TID=ihgdqbxnfi> (дата звернення: 29.09.2021).
- [29] Case of Shmalko v. Ukraine (Application No. 60750/00): Judgment, 06.05.2003 *The European Court of Human Rights*. URL: https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_60750-00_001-23207 (дата звернення: 29.09.2021).
- [30] Case of Romashov v. Ukraine (Application No. 67534/01): Judgment, 27.07.2004. *The European Court of Human Rights*. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-61946&filename=001-61946.pdf&TID=ihgdqbxnfi> (дата звернення: 29.09.2021).
- [31] Блажівська Н. Є. Мораторій на звернення стягнення на майно боржника в законодавстві України та в практиці ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 5–9.
- [32] Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо мораторію на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті : пояснювальна записка до проекту Закону України від 21.09.2021 № 6075. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI06015A?an=13> (дата звернення: 30.09.2021).
- [33] Постанова Великої Палати Верховного суду від 20.11.2019 у справі № 802/1340/18-а. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86435729> (дата звернення: 16.07.2021).
- [34] Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо мораторію на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті : проект Закону України № 6075 від 21.09.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72803 (дата звернення: 28.09.2021).
- [35] Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 16.03.2021 у справі № 916/169/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95708019> (дата звернення: 18.08.2021).
- [36] Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 23.08.2021).
- [37] Постанова Північного апеляційного господарського суду від 07.10.2020 у справі № 927/318/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92226567#> (дата звернення: 05.08.2021).

- [38] Ухвала Господарського суду Чернігівської області від 31.05.2021 у справі №927/289/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/97386328/> (дата звернення: 12.07.2021).
- [39] Постанова Господарський суд м. Києва від 21.07.2021 у справі №910/15343/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/98700888> (дата звернення: 08.08.2021).
- [40] Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 27.11.2019 у справі №5023/1704/12. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86141378> (дата звернення: 22.09.2021).
- [41] Case of Olsson v. Sweden App. No. 10465/83 [1988] ECHR 2 (24 March 1988). URL: <https://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/1988/2.html> (дата звернення: 30.09.2021).
- [42] Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства: проєкт Закону №4409 від 20.11.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70493 (дата звернення: 25.07.2021).

REFERENCES

- [1] Doing business in Ukraine: overview. (2020). *Practical Law*. Retrieved from [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-007-1187?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true/](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-007-1187?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true/)
- [2] Principles of building effective systems of insolvency and protection of creditors' rights. (2005). Revised project. *The World Bank*. Retrieved from http://www.oau.ru/_upimg/0427C5D61D50B36B17A903774DDB6E77_principles05.pdf.
- [3] The World bank principles for effective insolvency and creditor/debtor regimes. (2021). *IBRD. The World Bank*. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35506/Principles-for-Effective-Insolvency-and-Creditor-and-Debtor-Regimes.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- [4] Core principles of an effective insolvency system. (2020). *EBRD*. Retrieved from <https://www.ebrd-restructuring.com/storage/uploads/documents/8edb2683435d751e8c5a7be08ad85b43.pdf>.
- [5] Report on the treatment of the insolvency of natural persons. insolvency and creditor/debtor regimes task force. (2014). *The World Bank*. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/17606/ACS68180WP0P120Box0382094B00PUBLIC0.txt?sequence=2&isAllowed=y>.
- [6] Mendichev, D. V. (2021). Judicial control of bankruptcy procedures for physical entities. *Judicial-legal newspaper*. Retrieved from <https://sud.ua/ru/news/sud-info/210044-sudoviy-kontrol-u-protseduri-bankrutstva-fizichnikh-osib-denis-mandichev-cuddya-gospodarskogo-sudu-kiyeva/>
- [7] Lukashuk, M. (2019). Legal regulation of bankruptcy of individuals on the basis of the Bankruptcy Procedures Code of Ukraine. *Application of the norms of the Bankruptcy Procedure Code of Ukraine. Collection of scientific articles*. Kiev: Alert, 174–181. Retrieved from https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Jukov_Zbirka_Bankrut_v2_191007_out.pdf.
- [8] Savchenko, A. S. (2020). Death of a natural person-debtor as a ground for closing the bankruptcy proceedings. *Entrepreneurship, economy and law*, 2, 109–113. Retrieved from http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8455/Smert%20fizychnoi%20osoby_Savchenko_2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y.

- [9] Zagoruy, L. M. (2020). Bankruptcy of an individual – not an entrepreneur. *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, 1 (89), 204–212. Retrieved from <https://doi.org/10.33766/2524-0323.89.204-212>.
- [10] Butyrska, I. A. (2021). Bankruptcy of natural persons: problems of theory and practice. *Economics and law*, 1, 89–95.
- [11] Ratushna, B. P., & Gayetska-Kolotylo, Ya. Z. (2019). Legal regulation of bankruptcy of of natural persons on the basis of the Bankruptcy Procedures Code of Ukraine. *Legal scientific electronic journal*, 1, 92–94.
- [12] Bankruptcy Procedure Code of Ukraine. (2018). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.
- [13] Orderly & Effective insolvency procedures key issues. 1999. *International Monetary Fund*. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/orderly/#liquid>.
- [14] Basic principles for an effective bankruptcy settlement system. (2021). *EBRD*. Retrieved from <https://www.ebrd.com/legal-reform/ebrdinsolvency-coreprinciples-russian.pdf>.
- [15] Principles for effective insolvency and creditor/debtor regimes. (2021). *IBRD. The World Bank*. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35506/Principles-for-Effective-Insolvency-and-Creditor-and-Debtor-Regimes.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- [16] On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Consumer Loans Provided in Foreign Currency: Law of Ukraine. (2021, April). Retrieved from https://ips.ligazakon.net/document/view/t211381?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01.
- [17] On amendments to certain legislative acts of ukraine concerning restructuring of liabilities for foreign currency loans and adaptation of insolvency procedures of natural persons: Law of Ukraine. (2021, April). Retrieved from https://ips.ligazakon.net/document/view/t211382?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01.
- [18] A about the moratorium on recovery of property of citizens of Ukraine provided as collateral for loans in foreign currency: Law of Ukraine (2021, June). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1304-18#Text>.
- [19] Ovcharenko, O. M. (2008). *Access to justice and guarantees of its implementation*. Kharkiv: Pravo.
- [20] About free legal aid: Law of Ukraine (2011, June). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#n85>.
- [21] Komarov, V. V., & Tsuvina, T. A. (2021). International standard of access to justice and subject of civil procedural law. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28(3), 197–208.
- [22] Decision of the Supreme Court of 17.06.2021 in the case № 926/2987-b/20. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97854700>.
- [23] Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj>.
- [24] About introduction of a moratorium on compulsory sale of property: Law of Ukraine (2001, November). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2864-14#Text>.

- [25] Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of 47 people's deputies of Ukraine on compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Law of Ukraine «On Imposition of Moratorium on Compulsory Sale of Property» (case on moratorium on compulsory sale of property). (2003). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-03#Text>.
- [25] Sakara, N. Y. (2010). *Problems of access to justice in civil cases*. Kharkiv: Pravo.
- [27] Case of Burdov v. Russia (No. 2) (Application No. 33509/04): Judgment 15.01.09. *The European Court of Human Rights*. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90671>.
- [28] Case of Voytenko v. Ukraine (Application No. 18966/02): Judgment 29.06.2004. *The European Court of Human Rights*. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-61855&filename=001-61855.pdf&TID=ihgdqbxnfi>.
- [29] Case of Shmalko v. Ukraine (Application no. 60750/00): Judgment on 6 May 2003 *The European Court of Human Rights*. Retrieved from https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_60750-00_001-23207.
- [30] Case of Romashov v. Ukraine (Application no. 67534/01): Judgment 27.07.2004. *The European Court of Human Rights*. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-61946&filename=001-61946.pdf&TID=ihgdqbxnfi>.
- [31] Blazhivska, N. E. (2018). Moratorium on foreclosure on the debtor's property in the legislation of Ukraine and in the practice of the European Court of Human Rights. *Entrepreneurship, economy and law*, 12, 5–9.
- [32] Explanatory note to the draft Law of Ukraine «On amendments to certain legislative acts concerning the moratorium on recovery of property of citizens of Ukraine provided as collateral for foreign currency loans». (2021). Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/GI06015A?an=13>.
- [33] Decision of the Grand Chamber of the Supreme Court of November 20, 2019 in case № 802/1340/18-a. Retrieved from <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86435729>.
- [34] About modification of some legislative acts concerning the moratorium on recovery of property of citizens of Ukraine provided as collateral of credits in foreign currency: Draft Law of Ukraine (2021, September). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72803.
- [35] Decision of the Commercial Court of Cassation of the Supreme Court of 16.03.2021 in case № 916/169/20. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95708019>.
- [36] Civil Code of Ukraine. (2003, Yanuar). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
- [37] Decision of the Northern Commercial Court of Appeal of 07.10.2020 in the case № 927/318/20. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92226567#>.
- [38] Decision of the Commercial Court of the Chernihiv Region of 31.05.2021 in the case № 927/289/21. Retrieved from <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/97386328>.
- [39] Decision of the Commercial Court of Kyiv of 21.07.2021 in the case № 910/15343/20. Retrieved from <https://verdictum.ligazakon.net/document/98700888>.
- [40] Decision of the Commercial Court of Cassation of the Supreme Court of 27.11.2019 in the case № 5023/1704/12. Retrieved from <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86141378>.

- [41] Case of Olsson v. Sweden 10465/83 [1988] ECHR 2 (24 March 1988). Retrieved from <https://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/1988/2.html>.
- [42] On Amendments to the Bankruptcy Procedure Code of Ukraine: draft Law of Ukraine. (2020, November). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70493.

Олег Васильович Синегубов

Доктор юридичних наук, доцент
Голова Харківської обласної військової адміністрації
61002, 64, вул. Сумська, м. Харків, Україна

Oleg V. Sinegubov

Doctor of Law, Associate Professor
Head of Kharkiv Regional Military Administration
61002, 64, Sumska Str., Kharkov, Ukraine

Рекомендоване цитування: Синегубов О. В. Неплатоспроможність фізичних осіб: критерії пошуку ефективності у процедурах банкрутства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 160–180.

Suggested Citation: Sinegubov, O. V. (2022). Insolvency of natural persons: criteria of searching for effectiveness in bankruptcy procedures. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 29(3), 160–180.

Стаття надійшла / Submitted: 10.07.2022
Доопрацьовано / Revised: 08.08.2022
Схвалено до друку / Accepted: 29.08.2022